

Soko psalmen, een belangrijk Surinaams cultureel erfgoed

door Nico Eigenhuis met bijdragen van - en hartelijke dank aan - Liesbeth Peroti

De Surinaamse Soko psalmen zijn niet bij een breed publiek bekend, maar vormen een belangrijk Surinaams cultureel erfgoed. De kennis is met name verbreid onder hen die het Afro religieus muziek repertoire kennen. Soko psalmen –ook wel Psoko psalmen genoemd- is een Afro-Surinaamse variant van stichtelijke liederen die is ontstaan ten tijde van de slavernij. De liederen kennen veel emotie en spiritualiteit en hebben teksten waarin veelal de hang naar Afrika wordt verwoord. De stijlvorm is veelal een “aksi-piki”, een vraag en antwoord spel met een aanhef door de voorzanger en een respons of bevestiging door de rest van het koor.

Een bekend lied in deze is bijvoorbeeld “Mi Afo kmoto na Nengre Kondre”, dat zich laat vertalen als ‘mijn voorouders kwamen uit Afrika’. De tekst is een oproep aan de voorouders en luidt in het Sranan/Surinaams:

UN NO YERE GENGEN E LOY

comp.: Afrikaans - Surinaams religieuslied
Traditional sokopsalm

Adagio

un' no ye - re — gen - ge'e loy kar' mi - afo

4 C/G G7 C
kmo - to — na Neng - re - kon - dre — Mi kon be - gi mi a fo -

7 F C G7 C
so - ko, he — so - ko — nyun gron —

Copyright 2015 by Naks
Transcription made by Lisibeti Music Performing Arts

Un no yere, a dyen dyen loy U no yere, dyen-dyen loi, kar mi Afo kmoto na Nengre Kondre
Ma u no yere, benta ho, kar mi Gran-sma kmoto na Nengre Kondre

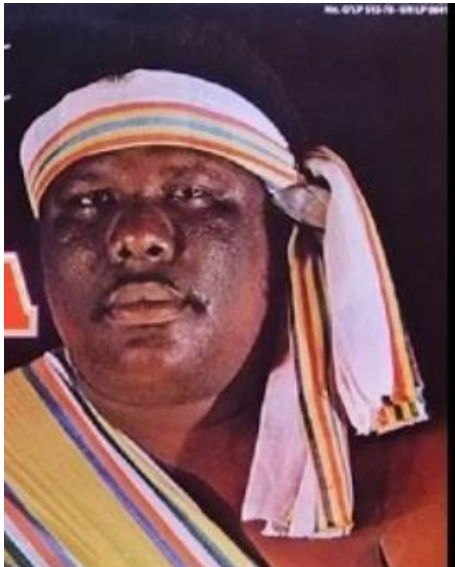
Enkele belangrijke gezichten uit het verleden en heden:

Emma Mais+

Emma Mais was de voorzangster (Trotji) van de groep Maisa. De naam Maisa verwijst enerzijds naar de persoon Emma Mais en anderzijds direct naar Maisa “moeder aarde”. Maisa is onlosmakelijk verbonden aan Mais en Mais is onlosmakelijk verbonden met Maisa. In het werk van de groep Maisa wordt het koorkarakter op de voorgrond gebracht. Emma was een van Suriname's beste zangeressen. Een belangrijke kwaliteit van haar was het als het ware ‘in trance’ zingen van haar liederen.

Johan Zebeda+

Johan Zebeda is bekend als Kawina zanger. Beroemde titels van hem zijn met folkgroep Naks het album This is Surinam en solo Tantiri a no dong (zwijgen is goud), waarop naast de titelsong o.a. ook het lied Odi odi den Moordenaar is terug te vinden. Een grote verdienste van Johan was ook dat hij in 1984 een aantal soko psalms heeft vastgelegd.

Ma Es+ (Esseliene Fabies)

Esseliene Fabies, beter bekend als 'Ma Es', was de voorzangster van de Afro-Surinaams culturele organisatie NAKS (Na Afrikan Kulturu fu Sranan). Haar zangtalent werd ontdekt door de toenmalige NAKS voorzitter Mr. Eugene Drenthe. Ze werd al snel de stem en het gezicht van NAKS, en oogste veel bijval met haar luide en heldere stem die ze als een geschenk van God zag. Ze was zowel actief voor de groep Naks zang en dans als de groep NAKS Kotomisi. Ze ontving voor haar werk diverse onderscheidingen.

Mavis Noordwijk

De in Suriname bekende muziekpedagoge Mavis Noordwijk beheerst vele genres. Zij heeft in haar repertoire canons, qoud libets en eenvoudige nummers in twee-of driestemmige zetting, in verschillende talen en stijlen. Ze richtte diverse koren op en maakte ook een muziekbundel voor kinderen "Alonki; een verzameling Surinaamse volksliedjes". Mavis vindt het niet erg om als Pietje precies bekend te staan.

Lisibeti (Liesbeth Peroti)

Lisibeti is de artiestennaam van Liesbeth Peroti. Ze is o.a. pianiste, zangeres, docente/muziekpedagoog, actrice en producent. Van haar hand is de bundel Caribische Volksmuziek voor piano, een uitgave van essentiële wereldmuziek gearrangeerd door Liesbeth S. Peroti. Ze is actief in de podiumkunst met het uitdragen van o.a. Surinaamse muziek van folklore tot klassiek. Ze heeft een studie gemaakt van de sokopsalm.

Zie voor de meer informatie het stuk achtergronden van de sokopsalm.

ACHTERGRONDEN VAN DE SOKOPSALM

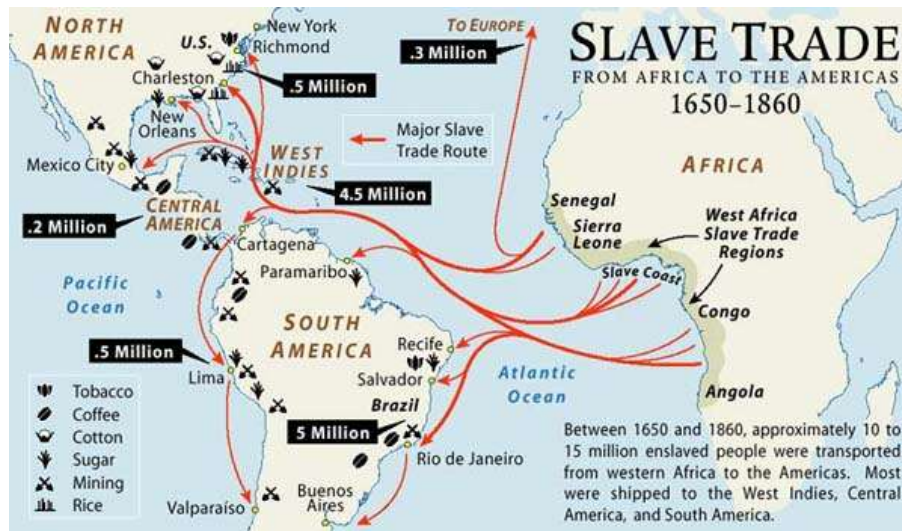

Fig. 1 Kaart van Route van de tot slaafgemaakte Afrikanen van het continent Afrika, naar Zuid- en Noord –Amerika

GEOGRAFISCH is de sokopsalm van origine een religieus lied, dat voornamelijk voorkomt in het kustgebied van Suriname, liederen waarvan in de meeste gevallen de melodieën zijn geïnspireerd vanuit Afrikaanse traditionele godsdienst, de Islam en het Christendom. Deze gezangen hadden een overgangsfunctie van de beleving van het Christendom naar de Winti religie.

Aan het begin van 1700 werd er een aanvang gemaakt met de gruwelijke verscheping van Afrikanen naar verschillende delen van de wereld voor slaven arbeid. Afrikanen uit Opper Guinee, Greinkust, Tandkunst (Ivoorkust) en Quaqua kust, Goudkust, Golf van Benin, Kalabar Kust, Kust van Loango, Congo, Angola, Togo, Dahomey, Het congo-Angola gebied, waar de Bantu

sprekende stammen wonen, heeft ook een belangrijke bijdrage geleverd aan de samenstelling van de bevolking van Suriname. Verder zijn naar Suriname vervoerd Mandingo sprekende stammen uit Senegambia, Greinkust en Ivoorkust en relatief genoemd een vrij gering aantal Yoruba, Ibo en kalabari uit Nigeria.

SYNKRETISME is een begrip, waarbij er sprake is van samengroeien, het samenvloeien van elementen van verschillende religieuze oorsprong. Ook wanneer elementen van de ene cultuur wordt overgenomen in een andere cultuur spreekt men van synkretisme. Enkele voorbeelden hiervan zijn: 1) het gelijkstellen van Afrikaanse Oppergod Anana aan de christelijke God 2) het zingen van de christelijke liederen bij belangrijke rituelen met name bij voorouderrituelen (vergelijkbaar met dede osos liederen) om de goddelijke bijstand aan te roepen 3) het gebruik van psalmen bij begi's als ook van de bijbel 4) wijwater om geesten uit te drijven en ter reiniging (=kaseri) 5) kruisbeeld ter huisbescherming (=tapoe) 6) het onderscheid tussen kabra en profen (gedoopte en ongedoopte geesten).

TEKSTEN & TALEN Bij het vertalen van de teksten, althans de strekking gegeven aan de betekenis van de teksten is er rekening gehouden met het esoterisch en religieus taal gebruik, de emotie en spiritualiteit van de tekst, het lied en de melodie. Alhoewel de gezangen van oorsprong een onderdeel vormen van ritueel, is de taal van de sokopsalm het Sranan en waarschijnlijk delen van de Luango (Kikongo) en Kromanti (Twi en Fanti)]. De spirituele talen die in Suriname worden gebruikt zijn Opinti, Kumanti, Luangkese,

Wawi, Chamba en Pa Winti tongo. Het Saramacaans heeft 30 % Kikongotaal. De talen zoals Twi, Fante, Ewe, Kinkongo van de Afrikanen die in het begin van de jaren 1700 naar Suriname werden verscheept, veranderde na invloeden van de Engelse, Nederlandse en Spaanse taal, in een gemeenschappelijke taal, namelijk het Sranan. Als we naar de teksten en woorden kijken, is het belangrijk rekening te houden met de fonologie van het Sranantongo. Samentrekken, klanken die overvloeien in elkaar, assimilatie van woorden en klanken. [Voorbeeld: *a forondye mayno* =]. Verder komen ook lang gerekte klinkers en overlappingsen van woorden veelvuldig voor. [Bijvoorbeeld: *gron*, wordt *goron*]. Ook de uitloop van een regel op *ô* (*uitspraak oooh*) en *ê* (*eeeh*) achtervoegsels als *ana*, *ê*. [Voorbeeld: *W'opo*, *w'opo*, *ê*].

SOKKO De sokko's komen uit Ivoorkust. Dit is een stam met de naam Sokko uit Guinee, waar de Sosu of Susustam woonachtig is. Deze werden in Suriname ook wel met de naam Sokko aangeduid. Uit Ivoorkust Ghana, N. Zokko's Sokko, Sokko's. Soko zijn hoogstwaarschijnlijk de Sosso in Sierra Leone. Er is alle reden om aan te nemen dat Hostmann deze stam bedoelt, want hij vermeldt nog "*bewonen de Sokkko- en Mandingo-negers het riverigebied van Senegal*". Het woongebied komt ongeveer overeen met dat van de Soso, maar de stam werd door hem abusievelijk Sokko genoemd. N.Zokko, Sokko of Sokko's woonden in het noorden van Ivoorkust. De stad Nskok maakte deel uit van het Banda koninkrijk even ten zuiden van de elleboog van de Zwarte Volta. Zij was gesticht door Moslims die er de naam Nshogho of Nsoko aan gaven en was een belangrijke handelsstad voor goud

en kolanoten in Centraal Sudan. Trudi Guda schrijft in haar boek '2 eeuwen Banya', dat sokopsalmen religieuze liederen van de slaven zijn en te maken kunnen hebben met het onder de slaven vaker voorkomend mohamedaans geloof. In een Duits – Sranan woordenboek van Wüllschagel vinden we onder Muhamedaner: "er ist ein mensch – a habi da soko bribi". De bron Stedman geeft een uitgebreide beschrijving over o.a. instrumenten aangeduid met namen van Afrikaanse volken en groepen, zoals de (an) sokko bania, de grote loango trommel, de papa drum.

PSALM Enkele betekenissen van het woord psalm zijn gezang uit het oude testament (één van de honderdvijftig gezangen uit Tenach, religieus liedvorm of gewijde zang op bijbelse teksten, een hymne, een godsdienstig lied. Een psalm is een lied of een gedicht gebruikt door de Hebreërs om hun relatie met God tot uiting te brengen. De psalmen bevatten een brede scala van menselijke emoties van blijdschap, boosheid, hoop tot volslagen wanhoop. De samenvoeging van soko en psalm is het resultaat geworden van de verschillende geloofsovertuigingen.

SEMANTIEK (BETEKENIS & FUNCTIE) de kracht en invloed van cultuur in dit geval de waarde van deze gezangen is qua sterkte afhankelijk van de betekenis die wij er zelf aan geven. Functies: sociale, recreatieve en politieke functie van het lied. Troost, vrede, harmonie, maar ook artistieke schoonheid.

Muziek in de verschillende cycli van het leven van een individu (geboorte, puberteit, huwelijk, dood. Muziek voor ceremoniën, festivals (verschillende

preys) Het gebruik van de hoorn en wombi xylofoon. Het gebruik van muziek voor formaliteiten, aankondigen vanuit de hoge organen. Muziek wordt ook wel gebruikt om elkaar te straffen, vermanen maar ook wangedrag te corrigeren. De sokopsalm is van grote betekenis voor de uitvoerder, omdat deze het proces naar afstemming en verbinding met de wijsheid uit de geesteswereld tot stand kan brengen.

AFRIKAANSE RITE BANYA "Wijsheid van het leven kan alleen uit de diepte van de Kracht Anana worden gehaald. Iemand die zich erop toelegt om in de diepte van het geloof te duiken, zal naarmate hij dieper gaat, de diepgang van het leven leren kennen en begrijpen en waar nodig deze kennis overbrengen zodat anderen er deelgenoot van kunnen worden". Zo schrijft de auteur Zaalman. Bijeenkomsten om over religieuze waarden en normen te praten worden op allerlei manier belegd. De kabra speelt een rol bij het overbrengen van boodschappen. Alleen zijn deze boodschappen niet uit wintikondre afkomstig, maar uit dedekondre: Samandow. Alles wat in het verleden met het menselijke te maken heeft gehad en waar er een oplossing in de menselijke sfeer voor gezocht moet worden, kan dat het best door de Kabra worden verwoord. De banya prey is over het algemeen het eerste ritueel dat vooraf gaat aan alle andere rituelen (Kromanti-, Aisa prey etc.) Dit omdat de geloofstraditie het zeer belangrijk acht, dat altijd eerst met de ouders en voorouders wordt afgestemd. `Banya is een feest dat voor de overleden voorouders wordt georganiseerd, om ze tijdelijk in de geest met hun nakomelingen samen te brengen voor verrijking van het aardse leven.

TOONLADDERS MELODIE & RITME De melodiën zijn gebaseerd om de pentonische ladder¹ die veel voorkomt in gebieden waar ook de Islam beleden wordt. In vergelijking met (Duitse) koralen, (Engelse) hymns, (Afrikaanse-Amerikaanse) spirituals en andere soortgelijke religieuze liederen, bestaat de melodie uit relatief korte zinnen, een voor- en nazin en bestaat voornamelijk uit frases van twee om twee zinnen. De inzet van de liederen gebeurt zonder aanhef van een vooraf gegeven noot. Binnen de organisatie van het lied, is er altijd ruimte voor variatie van de tekst, de melodie en volgorde. Ook de ritmische organisatie kenmerkt zich door korte herhalingen (ostinato), verschuivingen van tempo binnen twee maten (hemiola). De verschillende instrumenten drons of chapu, hoorn, tu, hebben ook speciale betekenissen en functies binnen de begeleiding. Onlosmakelijk verbonden is de relatie tussen de muziek en dans/beweging.

UITVOERING De wijze waarop de liederen worden gezongen, de **interpretatie**, is over het algemeen langzaam met hier en daar wat versnellende delen en vertragingen, eenstemmig/meerstemmig. Over het algemeen worden de soko psalm in een vrij ritme gezongen (rubato). Over het algemeen worden de sokopsalmen met voor- en nazang gezongen. De soko's worden in de meeste gevallen accapella gezongen. De enige **instrumenten** die in sommige gevallen gebruikt wordt, is de bel, saka (sik' sak') of sek' seki, de chapu en de ttu (schelp of hoorn). Enkele bekende **uitvoerders** voorzangers en zangeressen van de sokopsalm vanaf begin 19

eeuw zijn onder andere Ma Deli, Ma Lena (Lena Plak), Joosje Montroos, Pa Monti (Eduard Struiken), Willem Nooitmeer (1932 – 1964), Ursie Nijman, Emma Mais, Friede Kom, Anne Goedhart, Wilgo Baarn, Noet (James Struiken), Ma Es (Esseline Fabies) Humbert Oosterwolde, Ivan Cairo, Henk Saco en heer Gallant, De **kleding** is bij rituelen voornamelijk in de kleuren wit, blauw en pers. Bij de **opstelling** in de directe cirkel is er een plek voor de muzikanten en een deel van de familie. De gasten zijn daarom heen. Bij het zingen van de liederen, loopt de directe familie, het gezin ceremonieel in een kring achter elkaar.

Fig. 2. Kaart van Suriname, het eerste deel van het kunstgebied (donkergroen) waar de sokopsalm voorkomt. (Ik moet nog digitaal markeren ...)

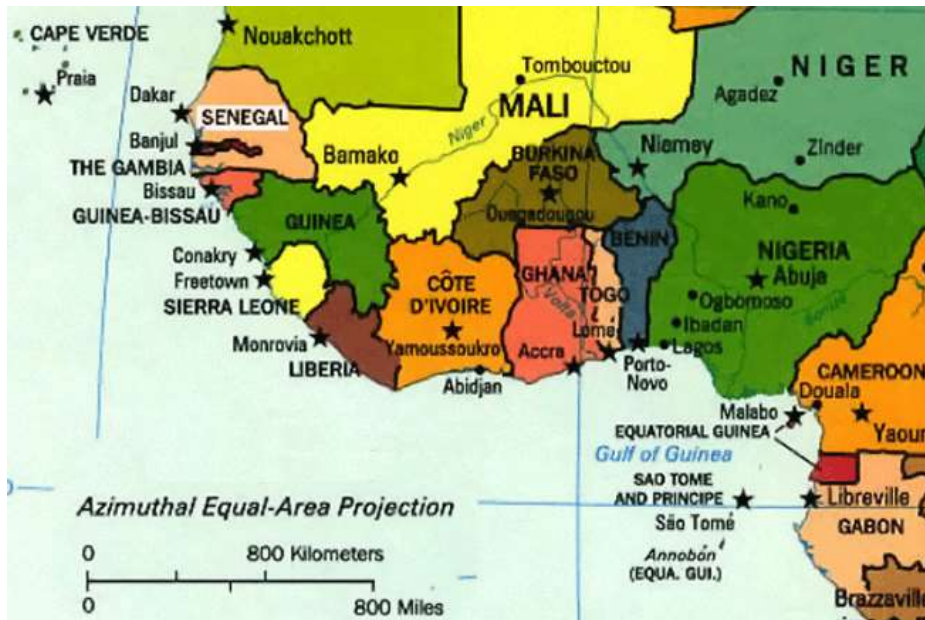

Fig 3. Een kaart van West-Afrika. Dat deel van Afrika waar de Afrikanen Vandaan kwamen die ook Suriname bereikten